

Rašytinio teksto aktualioji sakinio skaida

Jolanta Vaskelienė

Šiaulių universitetas, Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra,
P. Višinskio g. 38, 76352 Šiauliai, v.jolanta@splius.lt

Anotacija. Aktualioji sakinio skaida – prasminis sakinio skaidymas pagal turinį, išskiriant temą ir remą – buvo viena iš projekto „Kompleksinis lietuvių kalbos teksto prozodijos tyrimas: intonacija, ritmas ir loginis kirtis“ sudedamųjų dalių. Straipsnis skirtas teoriniams darbams apie aktualiąją sakinio skaidą apžvelgti, rašytinio teksto temos ir remos vietai sakinyje, siejimo ypatumams, temos ir remos santykiui su loginiu kirčiu aptarti. Darbe remiamasi 35 valandų trukmės įvairių stilių tekstų įrašų perrašyta ir anotuota medžiaga.

Tyrimas parodė, kad lietuvių kalboje tekstai dažniausiai siejami grandininio būdu, kai tema eina prieš remą (77 proc. visų išanalizuotų sakinių). Sakiniai, kuriuose rema eina prieš temą, ir rema laikytini nepilnieji, elipsiniai sakiniai sudaro 23 proc. tirtų sakinių; pastarojo modelio sakiniai dažnesni meninio ir buitinio stilių, dialoginės kalbos tekstuose. Tipiškos siejimo priemonės yra įvairaus pobūdžio kartojimas, įvardinis pakeitimas, apibendrinamąją reikšmę turintys žodžiai ir žodžių junginiai. Adresanto ketinimų, konteksto nulemtą galimą keleriopą temos ir remos skirtį parodo sintagmos pauzė.

Pagrindiniai sakinių aktualiosios skaidos rodikliai yra neutralioji arba atvirkštinė žodžių tvarka ir loginis kirtis. Remoje beveik visada būna loginį kirtį turintis žodis arba žodžių junginys. Įprastos žodžių tvarkos sakiniuose loginis kirtis kartais būna vienintelis remos rodiklis. Loginiu kirčiu paryškintas ir ilgesnių sakinių temos bei remos centras.

Esminiai žodžiai: aktualioji sakinio skaida, tema, rema, žodžių tvarka, loginis kirtis, siejimas.

Aktualioji sakinio skaida – prasminis sakinio skaidymas pagal turinį, išskiriant temą ir remą – buvo viena iš projekto „Kompleksinis lietuvių kalbos teksto prozodijos tyrimas: intonacija, ritmas ir loginis kirtis“¹ sudedamųjų dalių. Šio straipsnio tikslui – aptarti rašytinio teksto aktualiosios sakinio skaidos ypatumus – pasiekti iškelti tokie uždaviniai: 1) apžvelgti teorinius darbus apie aktualiąją sakinio skaidą; 2) remiantis konkrečia medžiaga aptarti temos ir remos vietą sakinyje, ryšį su žodžių tvarka, kontekstu, būdingąsias siejimo primones; loginio kirčio ir remos bei temos santykį. Darbe taikyti aprašomasis, analizės, interpretacijos ir skaičiavimo metodai. Tyrimui naudotasi 35 valandų trukmės įvairių stilijų tekstų įrašų perrašyta ir anotuota medžiaga.

Aktualioji skaida ir jos raiška

Kalbotyroje aktualiąją sakinio skaida laikomas sakinio suskirstymas pagal skirtingą jo dalių informacijos krūvį, tai sakinio dalių tyrimas atsižvelgiant į komunikacinį aspektą. Tam pačiam kalbos reiškiniui įvardyti vartojama ir daugiau terminų: *komunikacinė, prasminė skaida, komunikacinė, funkcinė (sakinio) perspektyva, komunikacinis dinamizmas, pasakymo komunikacinė organizacija* etc., kalbama apie *platesnę ir siauresnę* aktualiosios skaidos sampratą (žr. Girdenienė, 1971, 36–37; Wales, 1990, 79, 199; Moskal'skaja, 1981, 134). Minimos keturios pagrindinės šio daugiaaspekčio, daugialypio fenomeno tyrimo paradigmos: genetinė, struktūrinė-sintaksinė, funkcinė-prasminė ir semiotinė (Ivanov, 2009, 2010). V. Sirtauto teigimu (2001, 35), tema dažniausiai „apibūdinama taip: 1) tai, apie ką kalbama, 2) sėna ar duota, 3) žinoma, 4) nereikšminga (neaktualu), o rema: 1) tai, kas pasakoma apie temą, 2) nauja, 3) nežinoma, reikšminga (aktualu)“ (dar. žr. DLKG 646–647; LKE 21; Sirtautas, Grenda 1988, 13–14; 191–193; Valeckienė, 1998, 89–100)². Paprastai sakytiniame ar rašytiniame pranešime einama nuo to, kas klausytojams arba skaitytojams žinoma (arba lengvai suprantama, numanoma) prie to, kas dar nežinoma. Kalbėtojas temą (išeities tašką, pirmąją dalį) pasirenka atsižvelgdamas į adresato žinių fondą, ir remoje (antroje dalyje) apie temą pasako ką nors nauja. Todėl teigiama, kad aktualioji skaida visada atspindi adresanto poziciją, santykį su pranešimo turiniu ir su tuo, kam pranešimas skiriamas (Filippov, 2003, 157), kad skyrimas į temą ir remą neretai tiesiogiai priklauso nuo realaus konteksto ir kalbėjimo situacijos (žr. Girdenienė, 1971, 38–39), kalbėtojo valios (Valeckienė, 1998, 90), konkrečioje situacijoje priimtų sprendimų (Holvoet, 2003, 86), ekspresinių-vertinamųjų kriterijų (Ivanov, 2009, 5–6).

¹ Tyrimą „Kompleksinis lietuvių kalbos teksto prozodijos tyrimas: intonacija, ritmas ir loginis kirtis“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIT-5-4).

² Be įprasčiausių *temos* ir *remos* terminų vartojama ir daugiau, pvz.: *pagrindas, duota, psichologinis veiksnys, psichologinis subjektas, leksinis veiksnys* ir *branduolys, nauja, psichologinis tarinys, psichologinis predikatas, predikuojamoji dalis* (Girdenienė, 1971, 38; Valgina, 2003, 137).

Įvairiose kalbose esama tų pačių ir specifinių aktualiosios skaidos raiškos priemonių; dažniausiai minimos šios: tam tikri intonaciniai požymiai, žodžių tvarka, dalelytės, specialios sintaksinės konstrukcijos, artikeliai, segmentiniai rodikliai ir t. t. (žr. Girdenienė, 1971, 39; Holvoet, 2003, 91–92; Filippov 2003, 158–160; Valgina, 2003, 136). Kalbant apie aktualiosios skaidos raišką, bene daugiausia dėmesio skiriama žodžių tvarkai. Lietuvių kalbai būdingiausias laisvos žodžių tvarkos tipas – kai žodžių tvarka, priklausomai nuo poreikio išryškinti tam tikras sakinio dalis, nuo konteksto, stilistinės paskirties, gali įvairuoti (DLKG, 645)³. „Skiriami *neutralūs* ir *inversiniai* laisvos žodžių tvarkos modeliai⁴. Neutralūs modeliai yra vyraujantys ir nepriklauso nuo konteksto ar specialios paskirties. Juose žodžiai išdėstomi pagal įprastinius vartojimo polinkius ir adresatas į tokią tvarką neverčiamas kreipti dėmesio. Inversiniai modeliai yra sąlygojami aplinkos, kalbos situacijos, stilistinių⁵ motyvų“. (DLKG, 646; Sirtautas, Grenda, 1988, 194–200; žodžių tvarkos ypatumai ir pažeidimai aptariami R. Miliūnaitės (2006), J. Pikčilingio (2010) darbuose, apie žodžių tvarką sakinyje ir jos ryšį su aktualiąja skaida rašė ir N. Valgina (Valgina, 1998; 2003, 136–149). Vis dėlto pasakytina, kad „[n]ors žodžių tvarka yra vienas iš aktualiosios skaidos formaliųjų rodiklių (šalia intonacijos ir segmentinių rodiklių), tik dalis žodžių tvarkos reiškinių atspindi aktualiosios skaidos skirtumus.“ (Holvoet, 2003, 98). Nes, pavyzdžiui, galimi atvejai, kai tos pačios žodžių tvarkos sakinyje rema yra skirtingos sakinio dalys: *Aš važiuoju į kaimą.* (*Kur aš važiuoju?*) *Aš važiuoju į kaimą.* (*Kas važiuoja į kaimą?*) *Aš važiuoju į kaimą.* (*Kokiu būdu aš vykstu į kaimą?*)⁶. Kita vertus, galimi atvejai, kai reminį akcentą (paprastai tai būna loginį kirtį turinti sakinio dalis) turi bet kurioje sakinio dalyje esantis tas pats žodis ar žodžių junginys, pvz.: *Visi mėgo*

³ V. Labučio (1998, 196) teigimu, tiksliau būtų kalbėti ne apie žodžių tvarką sakinyje, o apie sakinio dalių išsidėstymą sakinyje. Mokslininkas atkreipia dėmesį, kad lietuvių kalboje sakinio dalių vietą gali koreguoti ekspresijos reiškimas, tariniu einančios žodžio formos valentingumas, komunikacijos tikslai ir ypač semantinis sakinio tipas.

⁴ Mokslinėje literatūroje tam pačiam reiškiniui įvardyti vartojama ir kitokių terminų: *neutralioji, įprasta, objektyvi ir atvirkštinė, subjektyvi žodžių tvarka* (Girdenienė, 1971).

⁵ Ekspresiniais sumetimais vartojama neįprasta žodžių tvarka sakinyje vadinama *stilistine inversija* – tai yra viena iš komponavimo figūrų (Župerka, 2012, 70–71). R. Koženiauskiėnės teigimu (2001, 318), inversijos paskirtis ir yra „išryškinti loginius ir emocinius akcentus, pabrėžti informatyviausią žodį, išskirti žodžių junginio svarbą“.

⁶ Išskirti temą ir remą padeda „klausimai apie nagrinėjamo sakinio turinį: ta atsakymo dalis, kuri užima klausiamojo žodžio vietą, yra rema, o visi likusieji – tema“ (Girdenienė, 1971, 38). Formuluoiant klausimą labai svarbūs intonacija ir loginis kirtis (Valgina, 2003, 138). Loginiu kirčiu neretai vadinamas bet kokio žodžio ar žodžių junginio pabrėžimas sakinyje (Vaitkevičiūtė, 1997, 243). Kartais *loginis* kirtis skiriamas nuo *frazės* kirčio: loginiu kirčiu vadinamas „prasmintis vieno kurio žodžio išryškinimas kitų frazės žodžių atžvilgiu“, o „vieno žodžio išryškinimas kitų tos pačios frazės žodžių atžvilgiu, vadinamas frazės kirčiu“ (Stundžia, 1986, 61). „Nuo frazės kirčio loginis kirtis skiriasi šiomis ypatybėmis: 1) jis suteikia frazei papildomą reikšmės atspalvį, 2) jį gali turėti bet kuris frazės žodis, 3) loginį kirtį turįs frazės žodis tampa frazės centru, 4) loginis kirtis frazei nebūtinai, juo naudojamosi tik tada, kai to reikalauja tam tikra situacija arba kontekstas“ (Laigonaitė, 2002, 13). Dėl patogumo ir projekte, ir šiame darbe bet kuris frazėje funkcionuojantis kirtis vadinamas loginiu kirčiu ir žymimas vienodai. Straipsnyje paliktos tik šiam tyrimui svarbios žymos (triukšmo, kirčių, emocijų raiškų žymos nuvalytos): temos, remos ir loginio kirčio pradžia žymima <t>, <r>, <lg>, pabaiga </t>, </r>, </lg> (projekte vartoti nesutrumpinti anglų kalbos žodžiai: tema žymėta <theme>, o rema – <rtheme>); sintagmos atskiriamos vienu, o sakiniai – dviem įstrižais brūkšniais.

mokytoją. Mokytoją mėgo visi. Mokytoją visi mėgo. – visuose sakiniuose rema atsakoma į klausimą *Kas mėgo mokytoją?* (daugiau žr. Иванов, 2009, 6).

Pasakytina, kad dažnai kalbama apie temos ir (ar) remos vaidmenį siejant sakinius į didesnę prasminę visumą – tekstą⁷. Sakiniai tekste siejami grandininio (kai naujame sakinyje pakartojamas koks nors ankstesnio sakinio žodis, turintis nominacinę funkciją, ankstesnio sakinio rema virsta tolesnio sakinio tema) ir paraleliuoju būdu (kai tolesnis sakinyje kartoja ankstesnio sakinio struktūrą). Siejant tekstą naudojamos įvairiomis priemonėmis (koneksija): kartojimu (pasikartojančiais tais pačiais ar bendrašakniais žodžiais, žodžių junginiais), įvairių rūšių sinonimais, antonimais, hiperonimais ir hiponimais, erdvės ir laiko santykius reiškiančiais leksikos vienetais, įvardžiais,rieveksmiais, dalelytėmis, jungtukais, elipse, modaliniais, įterptiniais žodžiais ir kt.; teksto siejimo funkciją atlieka ne tik leksinės⁸, bet ir gramatinės bei grafinės priemonės (apie siejimo būdus ir priemones (koheziją, konektorius), grandininio siejimo atmainas ir pan. žr. Alaunienė 1978; Sirtautas, Grenda 1988, 187–191; Sirtautas 2001; Vaskelienė 2007, 40–42, 91–105; apie mokslinių ir publicistinių tekstų koheziją žr. Česnulenė 2012; apie tekstuose pasitaikančius temos ir remos struktūrinius tipus žr. Babenko, 2004, 309–314).

Temos ir remos vieta sakinyje, siejimo ypatumai

Lietuvių (kaip ir daugelyje indoeuropiečių kalbų) kalboje tema dažniausiai eina prieš remą (DLKG, 647; LKE 21; Miliūnaitė 2011; Valgina, 2003, 139). Ištyrus įvairių stilių tekstų 26 066 sakinius paaiškėjo, kad 77 proc. visų analizuotų sakinių tema eina prieš remą, 10 proc. rema eina prieš temą, 13 proc. sakinių, kuriuose pateikta vien nauja informacija, laikytini rema (<r>Buvo nervingas, <lg>karščiavosi</lg></r>. [ligonis] – daugiau žr. apie nepilnuosius, elipsinius sakinius). Taigi tyrimo medžiaga patvirtina teiginį, kad lietuvių kalboje nauja informacija paprastai nukeliama į sakinio pabaigą. Pasakytina, kad tekstai labai dažnai siejami grandininio būdu, kai ankstesnio sakinio rema virsta paskesnio sakinio tema, vyrauja neutralus žodžių tvarkos modelis, pavyzdžiui: 1) //<t>Kokiomis aplinkybėmis / Antanas Strazdas, / būdamas valstiečio baudžiauninko <lg>vaikas</lg>, / išsiveržė <lg>į mokslus</lg></t>, / <r>tegalima <lg>spėlioti</lg></r>. // <t><lg>Greičiausiai</lg> / paaugliu jis pateko <lg>į vienuolyną</lg></t>, / <r>kur už tarnystę <...> gavo duoną, <lg>drabužį</lg>, / <lg>kampą</lg> bursoje / ir teisę lankyti <lg>jo mokyklą</lg></r>. // <t>Anais laikais tokiu keliu</t> / <r>

⁷ Teigiama, kad temos tekste atlieka siejamąją (koneksijos) funkciją, o remos teikia adresatui naujos informacijos (Sirtautas, 2001, 35; Miliūnaitė, 2011, 102; apie temą kaip pasakymo „statybinę“ medžiagą ir būdingas temines progresijas žr. Filippov, 2003, 160–166).

⁸ Kai kurie tyrėjai aptaria skirtingas temas arba remas būdingų leksikos vienetų ypatybes (teigiama, kad yra žodžių, kurie iš „prigimties“ skirti būti temoje arba remoje); analizuojamos siejamąją funkciją atliekančių sinonimų galimybės būti temos arba remos sudėtyje ir pan. (Boguslavskii, 1998).

<lg>i_žmones</lg> išeidavo / <lg>ne_vienas</lg> nekilmingasis</r>. // <t><lg>O_seminarijoje</lg> / Antanas Strazdas patyrė, / kaip_atrodo</t>, / <r>Žemaičių katedros <lg>kanauninko</lg> / Gasparo Giedraičio <lg>paramą</lg></r>. <...> // <t><lg>Kur</lg> Antanas Strazdas / yra kunigavęs / Žemaičių <lg>diecezijoje</lg> / ir <lg>ar_iš_viso</lg> jis / čia kunigavo</t>, / <r>tebėra <lg>nepaaiškėję</lg></r>. // Teksto sakiniai siejami kartojamu asmenvardžiu *Antanas Strazdas*, kuris keičiamas asmeniniu pagrindiniu įvardžiu *jis*; trečiojo sakinio temoje pavartotas žodžių junginys *tokiu keliu* atstoja visą ankstesnio (antrojo) sakinio remoje pasakytą informaciją.

2) // <t>Žmogus</t> <r><lg>negali</lg> gyventi, / kai_neturi plaučių</r>. // <t>O_nauji plaučiai</t> / <r>išaugti <lg>negali</lg></r>. // <...> <t>Mano ir_jūsų pareiga / tėra tiktai / <lg>pasirūpinti</lg></t>, / <r>kad_jos [sergančios ponios] mirtis būtų / kiek galint <lg>ramesnė</lg></r>. // <t>Tam reikalingas</t> / <r><lg>dvasininkas</lg></r>. // Teksto sakiniai siejami kartojamu daiktavardžiu *plaučiai*, hiperonimu *žmogus* ir hiponimu *ji* (moteris), visa ketvirtojo sakinio remoje pateikta nauja informacija penktame sakinyje apibendrinta įvardžiu *tam* [kad moters mirtis būtų kuo ramesnė].

3) // <t>Labai svarbu</t> / <r>šių procesų <lg>tęstinumas</lg></r>. // <t>Bet / ne mažiau svarbu / ir_dar viena instituto / veiklos sritis</t> / <r>tai_būtent <lg>atvirumas</lg></r>. // <t>Ir_tas atvirumas, / ypač <lg>šiomis</lg> dienomis</t>, / <r>lietuvių visuomenėje / taip <lg>reikalingas</lg></r>. // <t><...> jeigu_jo [atvirumo] būtų / kuo daugiau</t>, / <r>tuo_mes / turbūt būtume <lg>laimingesni</lg></r> <...> // Sakiniai siejami kartojimu: pirmojo ir antrojo sakinio temose vartojamas negimininės formos būdvardis *svarbu*, o remose konkrečiai įvardijama, kad t. y. *tęstinumas* ir *atvirumas*; antrojo sakinio remoje pavartotas abstraktas *atvirumas* (su parodomuoju įvardžiu *tas*) yra trečiojo sakinio tema, šio ir ketvirtojo sakinio remose apie atvirumą (paskutiniame sakinyje daiktavardis keičiamas įvardžiu *jis*) pasakomi nauji dalykai – atvirumas reikalingas visuomenei, jis suteiktų laimės.

4) // <t>Aptemus</t> / <r>visa <lg>Kernavė</lg></r>. // <...> <t>Kernavė</t> — / <r>keturi <lg>kalnai</lg>, / stūksą / dešiniajame Neries <lg>krante</lg></r>. // <...> <t>Nuo_jo [kalno]</t> <r>toliausia <lg>matyti</lg> / į_visas puses</r>. // <t>Šitame kalne</t> — / <r>iškilni <lg>pilis</lg></r>. // <t>Pilies viduryje</t> — / <r>akmenimis grįstas <lg>kiemas</lg> / su_ūkinėmis <lg>patalpomis</lg>, / prišlietomis <lg>prie_sienų</lg></r>. // <t>Čia gyvena</t> / <r>sargybinė <lg>įgula</lg></r>. // <...> <t>Čia</t> <r>lankų, strėlių, <lg>iečių</lg>, / <lg>kirvių</lg> / ir_ąžuolinių kuokų <lg>sandėliai</lg></r>. // Teksto sakiniai siejami kartojimu (*Kernavė*, *pilis*, *kalnas* ir pastarojo daiktavardžio referentas *jis*), paskutinių dviejų sakinių tema einantisrieveiksmis *čia* atstoja ankstesniuose sakiniuose įvardytus vietą reiškiančius žodžių junginius, o remose apie minimą vietą pateikiama papildoma informacija (kas toje vietoje gyvena, kas ten laikoma).

5) // <t><...> mažasis princas, / ilgai žygiavęs <lg>per_smėlį</lg>, / uolas <lg>ir_sniegą</lg></t>, / <r>pagaliau atrado <lg>kelį</lg></r>. // <t>O_visi keliai</t> / <r>veda <lg>pas_žmones</lg></r>. // <...> <t>Prieš_jį buvo daržas</t>, / <r>pilnas žydinčių

<lg>rožių</lg></r>. // <...> <t>Mažasis princas</t> / <r>pasižiūrėjo <lg>i_jas</lg></r>. // <t>Jos_visos</t> / <r>buvo panašios / i_jo <lg>gėlę</lg></r>. // <...> <t>Ir_jis_pasijuto</t> / <r>didžiai <lg>nelaimingas</lg></r>. // <t>Jo_gėlė <lg>jam_pasakojo</lg></t>, / <r>kad_esanti / <lg>viena</lg> tokia / visame pasaulyje</r>. // <t>O_štai_jų_yra</t> / <r>penketas <lg>tūkstančių</lg>, / visiškai <lg>tokių_pat</lg>, / viename <lg>darže</lg></r>!! Šiame pavyzdyje pirmojo sakinio remoje esantis daiktavardis *kelias* yra antrojo sakinio tema, o remoje apie kelius pasakomas naujas dalykas (jie veda pas žmones); siejimo funkciją atlieka pramaišiu kartojami *mažasis princas* ir įvardis *jis*, remose apie princą pasakoma nauja informacija (jis atranda kelią, pamato rožes, žiūri į jas, pasijunta nelaimingas); sakiniai siejami hiponimu *rožė*, hiperonimu *gėlė* ir šių leksikos vienetų referentu *ji*.

Kaip minėta, rema prieš temą sakinyje eina daug rečiau, pvz.: <r><lg>Protas</lg></r> / <t>pastūmėjo mane žengti tokį žingsnį</t>. <r><lg>Aš_irgi</lg><r> <t>nepprisimenu</t>. <r><lg>Dabar</lg></r> <t>taip galvoju</t>. <r><lg>Tik_akys</lg></r> <t>liko</t>. <r><lg>Nebešneki</lg></r> <t>apie_ją</t>. <r>Bet / <lg>nepavojingi</lg></r> <t>jie žmonėm</t>. <r><lg>Ir_vienai_mašiniai</lg></r> / <t>važiuot</t>. [kelias]; <r><lg>Paskui_vėl</lg> vakare</r> / <t>einam atsikasam</t>. [sniega].

Pasakytina, kad kai kuriems teksto sakiniams būdingas sandaros nepilnumas ir didelis priklausymas nuo konteksto ar situacijos. Tokie sakiniai dažniausiai vadinami *nepilnaisiais* sakiniiais. Tai gali būti atsakymai į klausimą, pranešimo papildymas nauja mintimi ar pranešimo pratęsimas (žr. Labutis, 1998, 139). Sakiniai, kuriuose nepasakyta kuri nors sakinio dalis, dar vadinami *elipsiniais* (Ibid., 141–142; Sirtautas, Grenda (1988, 29) vartoja *eliptinių* sakinių terminą). Be to, minima ir daugiau sakinių rūšių: *benariai* sakiniai, kuriais perteikiamas pranešimas apie kokį nors jausmą, nurodomas kalbėtojo teigimas arba neigimas, *priduriamieji* sakiniai, kuriais kalbėtojas papildoma savo anksčiau sakytą mintį (Sirtautas, Grenda, 1988, 28–29; V. Labutis (1998, 139–140) šio tipo sakinius laiko nepilnųjų sakinių atmaina). Toks pridūrimas vadinamas parceliacija: „Priklausantys sakiniui žodžiai pateikiami kaip atskiros atkarpos (atskiriamos intonaciškai, o raštu – taškais arba sakinyje – kableliais ir pan. skirtukais). Plg. *Keliauja dabar daugelis. Nuo seno ligi vaiko, nuo pionieriaus ligi inžinieriaus. Ir visomis kryptimis*. Balt K 3. <...> Tekste išsiskiria pagrindinė (bazinė) parceliacijos struktūra ir parceliatas (papildomas pranešimo elementas).“ (Sirtautas, 2001, 33). Vieni paimti nepilnieji ir elipsiniai sakiniai⁹ nebūtų aiškūs, bet tam tikrame kontekste juose pateikiama informacija yra visiškai suprantama. Pavyzdžiui: // <t>Sofijai Kymantaitei</t> / <r>ėjo dvidešimt <lg>antrieji</lg></r>. // <t>Ji</t> <r>buvo pradedanti <lg>rašytoja</lg>, / dirbo „Vilties“ laikraščio <lg>redakcijoje</lg>, / dalyvavo visuomeninėje <lg>veikloje</lg></r>. // <r>Maloniu, / ovaliu Madonos <lg>veidu</lg> / ir didelėmis jūros <lg>akimis</lg></r>. // Šioje trijų

⁹ „<...> kai kuriais atvejais tarp elipsinių ir nepilnųjų sakinių aiškios ribos nematyti“, gal todėl „[k]artais elipsiniais sakiniiais laikomi visi nepilnieji sakiniai“ (Labutis, 1998, 142). Reikia pasakyti, kad elipsė laikoma viena iš gramatinės kohezijos rūšių – greta referencijos ir substitucijos (Česnulienė, 2012).

sakinių teksto ištraukoje apie temą (*Sofija Kymantaitė*) remoje pasakoma nauja informacija (amžius). Antrojo sakinio temoje asmenvardis keičiamas asmeniniu pagrindiniu įvardžiu *ji* ir remoje apie minimą asmenį pasakoma nauja informacija (veikla). Trečias sakiny – su veiksnio elipse – visas yra rema, nes jame apie iš ankstesnių sakinių žinomą asmenį pateikiama nauja informacija (*Kokia ji – Sofija Kymantaitė – buvo?*). „Rasti remą gali padėti atsakymo elipsė: temą atsakyme galima praleisti, o remos niekada nepraleidžiame“ (Sirtautas, Grenda, 1988, 192). Dar, pvz.: <t>Ant_priesvirnio</t> / <r><lg>triuškšmas</lg></r>. // <t>Tai Žaldokas</t> / <r>kažkodėl <lg>nubunda</lg></r>. // <r><lg>Pašoko</lg>, / numetė <lg>kailinius</lg> / ir <lg>atsisėdo</lg></r>. // <r>Smarkiai <lg>pučia</lg></r>. // <r>Plaukai <lg>pasišiaušę</lg>, / vienas ūsas / <lg>žemyn</lg>, / kitas / <lg>aukštyn</lg></r>. // Teksto ištraukos paskutiniuose trijuose, rema laikytiniuose, sakiniuose pateikta informacija apie Žaldoką – ką jis daro ir kaip atrodo.

Štai dar keletas pavyzdžių, kur visas antrasis (nepilnasis) sakiny yra rema: 1) // <t>Paprastai ledai / slenka iš_poliarinio <lg>baseino</lg></t>, / <r>ir_srovė neša <lg>juos</lg> / palei_rytinę Grenlandijos <lg>pakrantę</lg></r>. // <r>Visuomet <lg>į_pietus</lg></r>. // Pastarajame sakinyje numanoma tema yra pirmojo sakinio remoje minimas veiksmažodis *neša* (šiuo sakiniu atsakoma į klausimą *Kur srovė neša ledus?*). 2) // <t>Iš_brikutės išlipo</t> / <r>sergančios moters <lg>vyras bei_gydytojas</lg></r>. // <r>Ir_priėjo / <lg>prie_karietos</lg></r>. // Šie du skyrium parašyti sakiniai iš esmės yra „sukapotas“ vienas sakiny: antrajame pasakytas neįvardyto veiksnio (vyras ir gydytojas) atliekamas veiksmas. 3) // <t>Ji [rožė] labai <lg>įširstų</lg>, / tarė jis_sau</t>, / <r><lg>jei_gautų</lg> tai pamatyti</r>... // <r><lg>Baisiai</lg> kosėtų / ir_apsimestų / visai <lg>mirštanti</lg>, / <lg>kad_neapsijuoktų</lg> prieš_mane</r>. // Antrajame sakinyje pateikta naujos informacijos apie rožę (tik šiame sakinyje pavartotas daiktavardžio *rožė* referentas *ji*).

Analizuotuose tekstuose rasta sakinių, kai iš konteksto suprantama informacija praleidžiama ir temoje, o atskiruose sakiniuose pateikiama – tarsi priduriama – nauja informacija: 1) // <t>Išniekinau</t> [iš konteksto žinoma, kad čia elgeta pasakoja apie save] <r>Velykų <lg>šventę</lg></r>... // <r>Patį <lg>prisikėlimą</lg></r>... // [antruoju sakiniu papildyta, patikslinta informacija apie pirmo sakinio remoje minimas Velykas]. 2) <t>Liepiamas persižegnoti</t>, [iš konteksto žinoma, kad t. y. elgeta] / <r><lg>nesižegnojo</lg></r> <...> // <r>Nei_lūpos, / nei_bet_kuris <lg>raumenėlis</lg> nevirpėjo </r> // [antrasis sakiny – patikslinimas apie nesišegnojantį elgetą].

Pasakytina, kad abu skaidos modeliai – rema prieš temą ir nepilnieji, elipsiniai sakiniai – dažnesni meninio ir buitinio stiliaus tekstuose, dialoginėje kalboje, pvz.: <r><lg>Ar_eisi</lg></r>, <t>mamyte</t>? // <r>Gerai</r>. // <r>Tuoju <lg>po_pietų</lg></r>. // (Ir be tema laikytino pirmojo sakinio kreipinio *mamyte* iš konteksto aišku, kad kalbasi dukra su mama, antruoju sakiniu teigiamai atsakoma į klausimą, o trečiuoju – įvardijamas laikas. Dar, pvz.: 1) <r><lg>O_kuo</lg></r> <t>jis_jq</t>? [pasmaugė] //

<r>Toršero <lg>laidu</lg></r>. // 2) <r><lg>Tai_kq</lg></r>, / <t>Fiedia</t>. // <t>Tau turbūt</t> / <r>naujų čebatų / dabar <lg>nebereikia</lg></r>? // <r>Atiduok <lg>man </lg></r>. // 3) <r><lg>Lietuvoj</lg></r> / <t>daugiausia atiminėja</t>. [į kitą šalį vežamus daiktus] // <t>Čia</t> / <r><lg>ne_tiek</lg></r>. // <r>Sau <lg>pasiima </lg></r>. // <r>Kas geriau</r>. // Pastarojo pavyzdžio trečiajame ir ketvirtajame sakiniuose patikslinama, kas daroma su pirmajame sakinyje minimais muitinėje atimamais daiktais¹⁰.

Keleriopa aktualioji sakinio skaida. Reikia pasakyti, kad esama sakinių su galima keleriopa aktualiąja skaida. Skirtį tarp temos ir remos gali lemti adresanto ketinimai, sakinio kontekstas, o parodo tarp sintagmų daroma pauzė (klausant tekstų įrašų – ir intonacija). Tai ypač akivaizdu, kai lyginamas tas pats skirtingai įgarsintas (užrašytas ir anotuotas) tekstas, plg.: 1) <t>Galiausiai Šiaurys</t> (Ką galiausiai Šiaurys padarė?) / <r><lg>pasidavė</lg></r>. ir <t>Galiausiai</t> (Kas galiausiai buvo?) / <r>Šiaurys <lg>pasidavė</lg></r>. 2) <t>Šiaurys</t> (Ką Šiaurys darė?) / <r>pūtė taip stipriai / kaip <lg>tik_pajėgė</lg></r>. ir <t>Šiaurys pūtė</t> (Kaip Šiaurys pūtė?) / <r>taip <lg>stipriai</lg> / kaip_tik <lg>pajėgė</lg></r>. 3) <t>Naktis</t> (Ką naktis daro?) <r>atima spalvas <lg>ir_pavidalus</lg></r>... ir <t>Naktis atima</t> (Ką naktis atima?) / <r>spalvas <lg>ir_pavidalus</lg></r>... 4) <t>Auksakalys</t> (Ką auksakalys padarė?) <r>jam nukalė karūną iš_gryno </lg>aukso</lg></r>. ir <t>Auksakalys jam nukalė karūną</t> (Kokią karūną nukalė auksakalys?) / <r>iš_gryno </lg>aukso</lg></r>. Pastarojo pavyzdžio antrasis aktualiosios skaidos variantas atrodo teiktinesnis, nes 1) iš konteksto žinoma, kad kalbama apie karaliui dovanotiną karūną, 2) prieš remą padaryta pauzė. Be to, į remos pabaigą nukelta akcentuojama prielinksnio iš konstrukcija, nusakanti medžiagą (dabartinėje kalboje įprastesnės sinonimiškos konstrukcijos su daiktavardžio kilmininku ar priesagos -inis būdvardžiu, plg. *Auksakalys jam nukalė gryno aukso / auksinę karūną* (daugiau apie apie medžiagos reikšmę ir raišką žr. Kniūkšta 1976, 125–127; Šukys 1998, 414).

Loginis kirtis ir aktualioji skaida

Tiriant tekstus pastebėta, kad remos sudėtyje beveik visada yra loginį kirtį turinti sakinio dalis – loginio kirčio žymą turi 96 proc. remų (t. y. 29 522 iš 30 752 remų). Remoje gali būti pabrėžiamas vienas (1) arba daugiau žodžių (2, 3)¹¹: <t>Vieškeliu / smarkia risčia važiuo</t> / <r>du <lg>ekipažai</lg></r>. // <t>Priešakinėje karietoje sėdėjo </t> / <r><lg>dvi moterys</lg></r>. // <t>Viena</t> <r>buvo <lg>ponia</lg>, / liesa

¹⁰ Dar keletas dialoginėje kalboje rastų, remomis laikytinų, sakinių pavyzdžių: <r>Atpalaiduoja</r>. [muzika]; <r>Prieš dvejus <lg>metus</lg></r>. [įvyko nusikaltimas]; <r>Kreicerio <lg>sonatą</lg></r>. [groja]; <r><lg>Dizaino</lg> fakulteto</r>. [studentė]; <r>Persiūsi</r>. [vestuvinę suknelę].

¹¹ Loginį kirtį turintis žodis ar žodžių junginys pavyzdyje pabraukiamas.

ir išblyškusi </r> <...> // <t>Sudėjusi rankas ant_kelių / ir_užmerkusi akis / ponia</t>
<r>negiliai / vidiniai [= iš vidaus] <lg>kosčiojo</lg></r>. // <t>Vikli, / truputį gelsvoka /
veido oda</t> / <r>nestandžiai dengė / smulkius ir_gražius / veido <lg>bruožus</lg>
</r>. // <...> <t>Gelumbinis kelionės apsiaustas</t> / <r>tiesiomis klostėmis / sukrito
ant_liesos <lg>krūtinės</lg></r>. // 2) <t>Ponios galvą / gaubė</t> <r>baltas / naktinis
<lg>kykas</lg> / ir_žydra <lg>skarytė</lg>, / parišta ant_švelnaus, / išbalusio kaklo</r>.
// <t>Tiesus sklastymas, / pranykstąs po_kyku</t>, / <r>skyrė <lg>rusvus</lg>, / nepapras-
tai dailiai / suglaistytus <lg>plaukus</lg></r>. // 3) <t>Tomas sėdėjo</t> / <r>ištempęs
ilgą <lg>kaklą</lg>, / žiūrėdamas į_vieną <lg>tašką</lg>, / nieko <lg>nematydamas
</lg></r>. // <t>Kaulingi jo_pėčiai</t> <r>atrodė iškirsti <lg>iš_medžio</lg>, / aštriai
prasišovę pro_susmukusį <lg>drabužį</lg></r>. // <t>Tikriausiai kažkada jis_buvo</t>
<r><lg>pilnesnis</lg>, / gal <lg>net_patukęs</lg></r><...>.

Kai kurie rema laikytini nepilnieji sakiniai neturi loginio kirčio žymos – nėra išta-
riami ryškiau (dažniausiai tai dialoginės kalbos pavyzdžiai): <r>Tai_ilgai</r>. [vyksta
paskaitos]; <r>Guli</r>. [vaikas]; <r>Neišsigąskit</r>. [jūs]; <r>Tylėjo</r>. [žmogus];
<r>Šiandien</r>. [mačiau]; <r>Ilgu</r>. [man]; <r>Amžinai</r>. [prisiminsiu]; <r>Ša-
lia</r>. [gyvena]; <r>Antras</r>. [kartas]; <r>Ketvirtadienį</r>. [vyks renginys];
<r>Neapsakomai</r>. [gražus]; <r>Au, / skaudėjo</r> [pargriuvus]; <r>Repeticija
</r>. [vyksta]; <r>Stotelėj</r>. [pasitiks]; <r>Neprisimenu</r>. [kurie tai buvo metai];
<r>Tai_turim</r>. [eglutę].

Vis dėlto „[a]ktualioji skaida yra sakinio semantinės struktūros aspektas, kuris gali
ir atsispindėti, ir neatsispindėti žodžių tvarkoje“ (Holvoet, 2003, 96). Todėl rašytiniame
tekste pažymėtas loginis kirtis kartais padeda atskirti reimą – yra atvejų, kai neutralios
žodžių tvarkos sakiniuose loginis kirtis yra vienintelis remos rodiklis, pvz.: 1) <r>
<lg>Traukinys</lg></r> <t>ateis po_penkių minučių</t>. Vadinasi, šiuo atveju svarbu,
kad atvyks traukinys, o ne kokia nors kita susisiekimo priemonė; jei veiksnys nebūtų
paryškintas loginio kirčio, skaida galėtų būti kitokia: <t>Traukinys</t> <r>ateis po_pen-
kių minučių</r>. Dar, pvz.: <r><lg>Viskas</lg></r> <t>trenkia saldymedžiu</t> – šiuo
atveju svarbu, kad saldymedžiu trenkia viskas, kas yra aplink; jei sakinyje nebūtų loginio
kirčio, aktualioji skaida galėtų būti kitokia: <t>Viskas</t> <r>trenkia saldymedžiu</r>
(akcentuojant, kad ne kuo nors kitu, o kaip tik saldymedžiu trenkia aplink esami daiktai).
<r><lg>Tai_aš</lg></r> <t>tau papasakosiu</t> – rema laikytinas sakinio pradžioje
esantis loginiu kirčiu išskirtas veiksmu einantis asmeninis įvardis *aš* (su pabrėžiamąja
dalelyte *ai*); jei būtų svarbu, ką *aš* dabar darysiu, aktualioji skaida galėtų būti tokia:
<t>Tai_aš</t> <r>tau papasakosiu</r>. Dar, pvz., <r><lg>Dabar</lg></r> <t>taip
galvoju</t> – sakinyje akcentuojamas laikas (*dabar*); jei būtų svarbu, kas dabar vyksta,
skaida galėtų būti kitokia: <t>Dabar</t> <r>taip galvoju</r>. <r><lg>Pasaulis</lg>
</r> <t>buvo erdvus</t> – sakinio veiksnys yra rema – juo atsakoma į klausimą *Kas
buvo erdvus?*, be loginio kirčio rema būtų galima atsakyti į klausimą *Koks buvo pasaulis?*
ir aktualioji skaida būtų tokia: <t>Pasaulis</t> <r>buvo erdvus</r>. Dar, pvz., <r><lg>

Dėstymas /</r> <t>smunka</t> – rema laikytinas loginiu kirčiu pabrėžtas veiksmu einantis abstraktas *dėstymas*, be akcento sakinio skaida galėtų būti tokia: <t>Dėstymas</t> <r>smunka</r>.

Vis dėlto dažniau remą parodo ir loginis kirtis, ir žodžių tvarka. Vienais atvejais (įprastai) rema eina po temos, pvz.: 1) <t>Po_savaitės</t> <r>buvo tas <lg>minėjimas</lg></r>. // <t>Tokio lietuvių inteligentų susirinkimo</t> / <r>dar nebuvo Vilnius <lg>matęs</lg></r>. (Antrojo sakinio remą paryškina ir remos gale esantis loginį kirtį turintis žodis *matęs*, ir inversinė žodžių tvarka, plg. *Vilnius dar nebuvo matęs tokio lietuvių inteligentų susirinkimo*.) 2) <t>Matau</t>, / <r>kad_tu / karštai myli savo <lg>brolius</lg> / ir visus <lg>žmones</lg></r>. // <t>Todėl karalius</t> <r>būsi <lg>tu</lg></r>. (Antrojo sakinio remos gale yra loginiu kirčiu pabrėžtas įvardis *tu*, plg. neutraliai *Todėl tu būsi karalius*.) 3) <t>Auksakalys jam nukalė karūną</t> / <r>iš_gryno <lg>aukso</lg></r>. <t>Geriausi ir brangiausi deimantai</t> / <r>žėrėjo <lg>joje</lg></r>. (Loginį kirtį turi antrojo sakinio remos gale esantis įvardis *joje*, plg. neutralus žodžių tvarkos modelis būtų *Joje žėrėjo geriausi ir brangiausi deimantai*.)

Kartais loginiu kirčiu ir žodžių tvarka parodoma rema dar ir atkeliamą prieš temą: <r><lg>Viską</lg></r> <t>mes_turim</t> (plg. neutraliai *Mes turim viską*); <r><lg>Filologiją</lg></r> <t>studijavau</t> (plg. *Studijavau filologiją*); <r><lg>Ir jūsų</lg> žvalgybą</r> <t>aš_galiu nuraminti</t> (plg. *Aš galiu nuraminti ir jūsų žvalgybą*); <r>Tautos <lg>namams</lg></r> <t>juos [meno kūrinius] reiktų laikyt</t> (plg. *Juos reiktų laikyt tautos namams*). <r><lg>Ant vežėjo</lg> kapo</r> / <t>vis_dar nebuvo akmens</t> (plg. *Akmens vis dar nebuvo ant vežėjo kapo*).

Reikia pasakyti, kad kartais akcentą turi ne tik remos, bet ir ilgesnės temos kuris nors žodis¹². Ištyrus 27 191 temas paaiškėjo, kad loginio kirčio neturi 74 proc. temų, o 26 proc. temų kuris nors žodis yra pabrėžiamas – tai ir parodoma loginiu kirčiu. Taigi ne tik remų, bet ir temų viduje kai kurie žodžiai būna išskiriami – pabrėžiamas temos žodis jos viduje funkcionuoja lyg jos „rema“, analogiškai remą sudarančios frazės atkarpoje „nekirčiuoti žodžiai dažnai atrodo lyg tos atkarpos „tema“, o žodis, turintis frazės kirtį, – „rema“ (Girdenienė, 1971, 40). Tų pačių sakinių temos ar remos centras (priklausomai nuo adresanto) gali būti ne toje pačioje vietoje. Tai ypač akivaizdu, kai lyginami tie patys tekstai, turintys skirtingus loginius kirčius (jie ir įgarsinti su skirtinga intonacija). Plg.: 1. 1 <t>Šiandien dirbome</t> / <r>keturias <lg>valandas</lg></r>. 1. 2. <t>Šiandien dirbome</t> <r><lg>keturias</lg> valandas</r>. – tokios pat aktualiosios skaidos sakinių, kurių rema atsakoma į klausimą *Kiek laiko šiandien dirbome?*, temos akcentų neturi, o remos turi skirtingus centrus – vienu atveju pabrėžiamas daiktavardis *valandas*, kitu – skaitvardis *keturias*. Dar plg.: 2. 1 <t>Šiaurys ir Saulė <lg>susitarė</lg></t>, / <r>kad_stipresniu / bus laikomas <lg>tas</lg>, / kuris privers keliautoją / <lg>nusimesti

¹² Tos akcentuotos vietos vadinamos temos ir remos *centriniais žodžiais, centrais* (Girdenienė, 1971, 40–41); A. Holvoet (2003) rašo apie sluoksniuotą aktualiąją skaidą.

</lg>apsiaustą</r>. 2. 2 *<t>Šiaurys ir Saulė <lg>susitarė</lg></t>*, / *<r>kad stipresniu bus laikomas tas, / kuris <lg>privers</lg> keliautoją / <lg>nusimesti</lg> apsiaustą </r>*. Sakinių aktualioji skaida vienoda – rema atsakoma į klausimą *Ką susitarė Šiaurys ir Saulė?*; temoje abiem atvejais svarbu *susitarė*, o remoje akcentuojama *tas* ir *nusimesti* arba *priversti* ir *nusimesti*. Dar plg.: 3. 1 *<t>Bet / kuo stipriau jisai pūtė</t>*, / *<r>tuo <lg>tvirčiau</lg> keliautojas / <lg>gaubdavosi</lg> apsiaustą</r>*. 3. 2 *<t>Bet_kuo <lg>stipriau</lg> jisai_pūtė</t>*, / *<r>tuo_tvirčiau keliautojas / <lg>gaubdavosi</lg> apsiaustą</r>*. // Šiame pavyzdyje temoje akcento nėra arba pabrėžiamas prieveiksmis *stipriau*, o remoje akcentuojama *tvirčiau* ir *gaubdavosi* arba tik *gaubdavosi*.

Išvados

1. Lietuvių kalboje įvairių stilių tekstai dažniausiai siejami grandininio būdu, kai tema eina prieš remą. Sakiniai, kuriuose rema eina prieš temą, ir rema laikytini nepilnieji, elipsiniai sakiniai sudaro 23 proc. tirtų sakinių; pastarojo modelio sakiniai dažnesni meninio ir buitinio stilių, dialoginės kalbos tekstuose. Tipiškos siejimo priemonės yra įvairaus pobūdžio kartojimas, įvardinis pakeitimas, apibendrinamąją reikšmę turintys žodžiai ir žodžių junginiai. Adresanto ketinimų, konteksto nulemtą galimą keleriopą temas ir remos skirtį parodo sintagmos pauzė.

2. Pagrindiniai sakinių aktualiosios skaidos rodikliai yra neutralioji arba atvirkštinė žodžių tvarka ir loginis kirtis. Remoje beveik visada būna loginį kirtį turintis žodis arba žodžių junginys. Įprastės žodžių tvarkos sakiniuose loginis kirtis kartais būna vienintelis remos rodiklis. Loginio kirčiu paryškinamas ir ilgesnių sakinių temas bei remos centras.

Literatūra ir šaltiniai

- Alaunienė, Z. (1978). *Sakinių siejimas ir mokinių kalba*. Vilnius: Pedagogikos mokslinio tyrimo institutas.
- Babenco, L. G. (2004). *Filologicheskii' analiz teksta. Osnovy teorii, principy i aspekty analiza*. Moskva: Akademicheskii' proekt.
- Boguslavskii', I. M. (1998). Sfera dei'stvija nachinatel'nosti i aktual'noe chlenenie: vtjagivanie remy. *Semiotika i informatika*. Vyp. 36, (c. 8–18). Moskva: Jazyki russkoi' kul'tury.
- DLKG (2005) – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Česnulienė, V. (2012). *Gramatinė ir leksinė gramatinė kohezija mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstuose*: disertacija, Vilnius: Edukologija.
- Filippov, K. A. (2003). *Lingvistika teksta*. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo S.Peterburgskogo universiteta.

- Girdenienė, D. (1971). Aktualioji skaida ir jos reiškimo būdai lietuvių kalboje. *Kalbotyra* 22, 35–47.
- Holvoet, A. (2003). Aktualiosios skaidos problemos. In A. Holvoet, A. Judžentis (red.), *Sintaksinių ryšių tyrimai* (p. 79–98). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Ivanov, N. V. (2009). *Aktual'noe chlenenie predlozhenija: na puti k novoi' paradigme teorii. Problemy i perspektivy razvitija lingvistiki, mezhkul'turnoi' kommunikacii i lingvodidaktiki*. Vyp. 3. Moskva: Rezonans. [žiūrėta 2014-12-28]. Prieiga per internetą: <http://www.mgimo.ru/files/63216/63216.pdf>.
- Ivanov, N. V. (2010). *Aktual'noe chlenenie predlozhenija v tekstovom diskurse i v jazyke*. Moskva: ZAO «Izdatel'stvo».
- Labutis, V. (1998). *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Laigonaitė, A. (2002). *Lietuvių kalbos akcentologija*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- LKE (1999) – *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Kniūkšta, P. (1976). *Priesagos -inis būdvardžiai. Daryba, reikšmės, gramatiniai sinonimai*. Vilnius: Mokslas.
- Koženiauskienė, R. (2001). *Retorika. Iškalbos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Miliūnaitė, R. (2006). Žodžių tvarka: normos ir jų pažeidimai. *Kalbos kultūra* 79, 173–196.
- Miliūnaitė R., (2011). Vienas prijungiamųjų laiko sakinių su jungtuku *kai* vartosenos atvejis. *Kalbos kultūra* 84, 98–115.
- Moskal'skaja, O. I. (1981). *Grammatika teksta*. Moskva: Vysshaja shkola.
- Pikčilingis, J. (2010). *Stilistikos darbų rinktinė*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Sirtautas V., Grenda Č. (1988). *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Mokslas.
- Sirtautas, V. (2001). Iš teksto teorijos. In Sirtautas V., Petkevičienė R., Grenda Č., *Rinktiniai kalbotyros straipsniai* (p. 44–57). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Stundžia, B. (1986). Kirčio semantinė funkcija. In *Ženklas ir prasmė* (p. 52–62). Vilnius: Mokslas.
- Šukys, J. (1998). *Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartosenos ir normos*. Kaunas: Šviesa.
- Vaitkevičiūtė, V. (1997). *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas*. Kaunas: Šviesa.
- Valeckienė, A. (1998). *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Valgina, N. S. (1998). *Teorija teksta: Uchebnoe posobie*. Moskva: Izd-vo MGUP «Mir knigi».
- Valgina, N. S. (2003). *Sovremennyi' russkii' jazyk: Sintaksis*. Moskva: Vysshaja shkola.
- Vaskelienė, J. (2007). *Trumpas teksto lingvistikos žinynas*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Župerka, K. (2012). *Stilistika* (III pataisytas ir papildytas leidimas). Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Wales, K. (1990). *A dictionary of stylistics*. London: Longman.

Functional Sentence Perspective of Written Text

Jolanta Vaskelienė

Šiauliai University, Department of Lithuanian Linguistics and Communication,
Str. P. Višinskio 38, LT-76352 Šiauliai, v.jolanta@splius.lt

Summary

Functional sentence perspective – the organization of a sentence in terms of the role of its elements in distinguishing between old and new information, the division of a sentence into theme and rheme – was one of the constituent parts of the project “Integrated Lithuanian language text prosodic analysis: intonation, rhythm and logical stress”. The article is intended to provide the review of theoretical works on functional sentence perspective, to discuss the place of theme and rheme in a sentence of a written text, linking features, the relationship of theme and rheme with logical stress. The work is based on the rerecorded and annotated material of 35 hour recordings of texts in different styles.

The analysis showed that the Lithuanian language texts are usually constructed using chain-linking, when the theme precedes the rheme (77 per cent of analysed sentences). Sentences, where the rheme precedes the theme, and incomplete, elliptical sentences that are considered to be the rheme represent 23 per cent of analysed sentences; the sentences of the latter model are more frequent in the texts of fiction, everyday style and dialogues. The typical linking devices are various kinds of repetition, pronoun change, words and phrases of generalising meaning. The theme-rheme distinction determined by the intention of the addresser and context is shown by the phrase pause.

The key indicators of functional sentence perspective are direct and inverted word order and logical stress. The rheme usually contains a word or phrase with a logical stress. In sentences of direct word order the logical stress sometimes is the only indicator of the rheme. The logical stress also highlights the theme-rheme centre of longer sentences.

Keywords: *functional sentence perspective, theme, rheme, word order, logical stress, linking.*

Gauta / Received 2015-01-06
Priimta / Accepted 2015-02-10